בס״ד. ש״פ אחרי, מבה״ח אייר ה׳תשמ״ו*

להבין ענין תחיית המתים, הנה איתא במשנה[1] כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, וידוע[2] דפירוש עולם הבא במשנה זו הוא עולם התחי׳, וכדמוכח מהמשך המשנה ואלו שאין להם חלק לעולם הבא האומר אין תחיית המתים מן התורה, שהטעם על זה הוא כדאיתא בגמרא[3] הוא כפר בתחיית המתים לפיכך לא יהי׳ לו חלק בתחיית המתים כו׳ מדה כנגד מדה. וזהו כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, דבגן עדן [שלפעמים נקרא ג״כ בשם עולם הבא[4], אף שישנו גם עכשיו[5], לפי שבא לאדם לאחרי עבודתו בעולם הזה[6]] כתיב[7] מי יעלה בהר הוי׳ גו׳ נקי כפים ובר לבב גו׳, שישנם כמה תנאים בכדי לזכות לג״ע[8], משא״כ בנוגע לעולם התחי׳ (שבו הוא עיקר התואר עולם הבא) אמרו כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא[9].

וצריך להבין, הרי ידוע שהגילוי שיהי׳ בעולם התחי׳ הוא נעלה הרבה יותר מהגילוי דג״ע, וכמובן גם מזה שהג״ע ישנו גם עכשיו משא״כ הגילוי דעולם התחי׳ יהי׳ רק לע״ל, ויתירה מזו שהגילוי דעולם התחי׳ יהי׳ (גם) לאחרי ימות המשיח, שמזה מובן שהגילוי שיהי׳ אז הוא למעלה גם מהגילוי שיהי׳ בימות המשיח [דזהו מה שאומרים[10] אין ערוך לך כו׳ בעולם הזה ואין זולתך כו׳ לחיי העולם הבא אפס בלתך כו׳ לימות המשיח ואין דומה כו׳ לתחיית המתים, שד׳ ענינים אלו הם בסדר דמלמטה למעלה, שהגילוי דעולם הבא (שהכוונה בעוה״ב כאן היא לג״ע[11]) הוא למעלה יותר מהגילוי שיכול להיות בעולם הזה, ולמעלה יותר הוא הגילוי דימות המשיח, ולאח״ז הוא הגילוי דתחיית המתים שהוא למעלה יותר גם מהגילוי דימות המשיח], ואעפ״כ בכדי לזכות להגילוי דג״ע צריך כמה תנאים, והגילוי דתחיית המתים שהוא למעלה יותר מהגילוי דג״ע יהי׳ לכל ישראל.

---

*) יצא לאור **בקונטרס כ״א טבת — תשמ״ט**, ״לקראת יום ה׳ פ׳ שמות, כ״א טבת, יום סיום אמירת קדיש אחרי הרבנית הצדקנית מרת חי׳ מושקא נ״ע זי״ע .. כ׳ טבת תשמ״ט״.

1) סנהדרין ר״פ חלק.

2) רע״ב (ועוד) לסנהדרין שם. מדרש שמואל על מס׳ אבות בתחלתו.

3) סנהדרין שם (צ, א).

4) רמב״ם שבהערה 6. וגם להההכרעה בתורת החסידות (ראה לקו״ת צו טו, ג. ועוד). ד״עולם הבא״ (בכלל) הוא עולם התחי׳ — לפעמים, גם ג״ע נק׳ בשם ״עולם הבא״, כדלקמן בפנים, ובהנסמן שם בהערה 11.

5) ועפ״ז יש לבאר מה שאמרו ״וכי שלשה עולמות יש״ (סנהדרין צ, סע״ב) — אף שלכאורה יש ג׳ עולמות, עולם הזה ג״ע ועולם התחי׳ (כמו שהקשה בספר העיקרים פ״ל וספל״א, הובא באוה״ת שלח ע׳ תקמג) — כי כיון שג״ע ישנו גם עכשיו, יש לומר שהוא נכלל ב״עולם הזה״.

6) רמב״ם הל׳ תשובה פ״ח ה״ח.

7) תהלים כד, ג־ד.

8) גם לג״ע התחתון — כ״מ בד״ה כי ישאלך שבהערה הבאה. ולהעיר מהמשך תער״ב ח״ב ר״פ שעט (ס״ע תשעט).

9) ד״ה כי ישאלך עטר״ת (סה״מ עטר״ת ס״ע שנא ואילך), ה׳ש״ת (סה״מ ה׳ש״ת ס״ע 44 ואילך).

10) בנוסח תפלת שחרית דשבת. וראה בארוכה ד״ה אין ערוך תרנ״ב (סה״מ תרנ״ב ע׳ ו ואילך).

11) סה״מ תרנ״ב שם. המשך תער״ב ח״א פרע״ט (ע׳ תקסה). ח״ב פ׳ שפ (ע׳ תשפא). ח״ג ע׳ א׳שפז.

ב) **ונקודת** אחד הביאורים בזה הוא, כמבואר בכמה דרושים[12], שהשכר דג״ע הוא על עסק התורה, והשכר דתחיית המתים הוא על קיום המצוות. וזהו שג״ע הוא עולם הנשמות (נשמות בלא גופים) ובעולם התחי׳ יהיו נשמות בגופים, כי עסק התורה שייך בעיקר להנשמה וקיום המצוות להגוף[13]. וכיון שקיום המצוות הוא בכל ישראל, דאפילו פושעי ישראל מלאים מצוות כרמון[14], לכן כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא. ויש לומר, דזהו גם מה שממשיך במשנה שנאמר[15] ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ כו׳, דיש לומר, שכוונת המשנה בשנאמר כו׳ היא לא רק להביא ראי׳ על זה שכל ישראל יש להם חלק לעולם הבא אלא גם לבאר הטעם על זה. דמי שמקיים מצוות נק׳ בשם צדיק [דכל המצוות נק׳ בשם צדקה[16], ומקיימי המצוות נק׳ בשם צדיקים[17]], וכיון שועמך כולם צדיקים, שכל ישראל (אפילו הפושעים שבהם) מקיימים מצוות, ויתירה מזו שהם מלאים מצוות, דהמצוות שמקיימים ממלאים את כל מציאותם, לכן לעולם יירשו ארץ, ארץ החיים[18] שקאי על חיי עולם הבא. אמנם, עפ״ז צריך להבין מה שמביא במשנה גם המשך הכתוב נצר מטעי מעשה ידי להתפאר, והרי זה שישראל הם נצר מטעי ומעשה ידיו של הקב״ה הוא מצד עצם מציאותם (עוד לפני שמקיימים מצוות), ובהמשנה דכל ישראל יש להם חלק לעולם הבא מביא גם סיום הכתוב נצר מטעי מעשה ידי להתפאר, דמזה משמע, דזה שכל ישראל יש להם חלק לעולם הבא הוא (גם) מצד המעלה שבהם מצד עצמם.

ג) **ויש** לומר, שבהגילוי שיהי׳ בתחיית המתים שני ענינים. השכר על העבודה דקיום המצוות (ועמך כולם צדיקים), שההמשכות שהמשיכו ישראל ע״י המצוות שקיימו עכשיו תהי׳ אז בגילוי, ועי״ז יתעלו (אח״כ[19]) למדריגה נעלית יותר, שתתגלה מעלתן של ישראל מצד עצמם, שהם נצר מטעי מעשה ידי להתפאר, שהוא למעלה יותר גם מההמשכה שנמשכת ע״י קיום המצוות. ויש להוסיף, שעיקר החידוש והעילוי דתחיית המתים הוא שאז תתגלה מעלת ישראל עצמם. דגילוי ההמשכה שנמשכת ע״י המצוות, יהי׳ גם בימות המשיח (קודם זמן התחי׳), וכמבואר בתניא[20] שע״י מעשינו ועבודתינו עכשיו ממשיכים אוא״ס למטה והגילוי דהמשכה זו יהי׳ בימות המשיח ובתחיית המתים (אלא שבתחיית המתים, גם הגילוי דהמשכה זו יהי׳ באופן

---

12) תו״א יתרו עג, ב. וראה גם סהמ״צ להצ״צ טו, ב. ד״ה כי ישאלך עטר״ת רפ״ב (סה״מ שם ס״ע שנג ואילך), ה׳ש״ת פ״ד (סה״מ שם ע׳ 48).

13) ראה תניא פל״ה (מד, סע״א ואילך), ושם פל״ז (מט, א־ב). ובכ״מ.

14) עירובין יט, א. חגיגה כז, א.

15) ישעי׳ ס, כא.

16) ראה תניא פל״ז (מח, ב). וראה בהנסמן לעיל ח״א ע׳ רנח הערה 33.

17) לקו״ת שה״ש טז, ג. ד״ה כל ישראל יש להם חלק לעוה״ב (הא׳) תרכ״ו (סה״מ תרכ״ו ע׳ קצב). ועוד.

18) אוה״ת נ״ך עה״פ ישעי׳ שם ס״ג (ע׳ רפח).

19) לאחרי שתתגלה להם ההמשכה שהמשיכו ע״י קיום המצוות — ראה לקמן הערה 46. ועפ״ז יש לבאר הסדר שבכתוב: ״ועמך כולם צדיקים״, המעלה דישראל; לאח״ז — ״לעולם יירשו ארץ״; ולאח״ז עוד מעלה ״נצר מטעי גו׳״ — די״ל הביאור בזה, שלאחרי ש״יירשו ארץ״ ותתגלה להם ההמשכה שהמשיכו ע״י קיום המצוות (״ועמך כולם צדיקים״) — אז דוקא יוכל להיות הגילוי ד״נצר מטעי גו׳״.

20) פל״ז (בתחלתו. וראה גם שם מח, א).

נעלה יותר[21]), ועיקר החידוש והעילוי דתחיית המתים הוא שאז יתגלה השורש דישראל כמו שהם מושרשים בהעצמות[22].

ויש לומר, דמ"ש בכמה דרושים (הובא לעיל) שבתחיית המתים יהי' גילוי ההמשכה שנמשכת ע"י קיום המצוות, הוא, כי שם מדובר בהשכר לישראל שיהי' בעולם הבא עבור עבודתם בתומ"צ בעולם הזה[23], ושלימות השכר הוא שיאיר להם בגילוי ההמשכה שהמשיכו ע"י קיום המצוות. ולכן מבואר בדרושים אלו ששכר הנשמות בג"ע הוא שמשיגים האלקות דהתורה שלמדו בעוה"ז, דתורה היא חכמתו של הקב"ה, אור הממלא, והשכר דתחיית המתים הוא שאז יראו עינינו גילוי אלקותו הבלתי בע"ג[24] שנמשך ע"י קיום המצוות, רצונו ית' (שלמעלה מחכמתו), אור הסובב. אמנם, כל זה הוא השכר לישראל עבור עבודתם בתומ"צ[25]. ועיקר החידוש והעילוי שיהי' בעולם הבא הוא הגילוי דמעלת ישראל עצמם, נצר מטעי מעשה ידי להתפאר.

ד) **וביאור** הענין (דג' מדריגות אלו, ג"ע וב' הדרגות בתחיית המתים), דאיתא בגמרא[26] כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעולם הבא עין[27] לא ראתה אלקים זולתך. ובהמשך הענין שם מאי עין לא ראתה כו' זה עדן שלא שלטה בו עין כל ברי', שמא תאמר אדה"ר היכן הי' בגן כו', גן לחוד ועדן לחוד. והיינו שהחידוש והעילוי דעולם הבא (תחיית המתים) לגבי ימות המשיח הוא שאז יהי' הגילוי דבחינת עדן, עין לא ראתה. ומזה מובן, דזה שבעולם הבא יהי' גילוי ההמשכה שנמשכה ע"י קיום המצוות, מכיון שגילוי זה יהי' (בכללות) גם בימות המשיח, אין זה אמיתית הענין דעוה"ב. ועיקר הענין דעוה"ב הוא הגילוי דבחינת עדן, והוא התענוג העצמי שמתענג בישראל, שלמעלה גם מהתענוג שמתענג בתומ"צ[28]. ולהעיר, שבכ"מ[29] מבואר החילוק בין תורה למצוות, דבתורה שהיא חכמתו ית' מלובש הארת התענוג ובמצוות שהם רצונו ית' מלובש עצמות התענוג (בחינת עדן). וזהו שבג"ע כתיב[30] ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן, שהתענוג

---

21) ראה שם פל"ו "שימות המשיח ובפרט כשיחיו המתים".

22) ראה המשך תרס"ו ע' תקז "דתכלית העלי' דלעתיד הוא שיגיעו לשרשן ומקורן האמיתי כי אין למעלה מזה .. אין דומה לך מושיענו לתחיית המתים, שתתגלה שורש ומקור האמיתי של הנשמות כמו באמיתת העצמות".

23) ראה ד"ה כי ישאלך ה'ש"ת (סה"מ שם ע' 45) "הצד השוה שבהם (בג"ע ובעולם התחי') הוא .. שהם תשלום שכר וגמול טוב".

24) לשון הצ"צ בסהמ"צ שבהערה 12.

25) ולהעיר, שהגילוי דאוא"ס שהמשיכו ישראל ע"י קיום המצוות, יהי' גם בעולם [אלא שבישראל יהי' הגילוי ביותר — ראה תניא ספל"ו. פל"ז (מז, סע"ב ואילך)]. וגם מזה מוכח לכאורה שלא זהו עיקר הענין דעוה"ב.

26) ברכות לד, ב.

27) ישעי' סד, ג.

28) ראה המשך תרס"ו ע' קה. ושם (ע' קו) שבכדי להגיע לבחי' תענוג העצמי כמו שהוא בעצמותו א"א ע"י תומ"צ אלא ע"י התשובה — והרי ענין התשובה הוא העילוי דנשמות שלמעלה מתומ"צ.

29) סהמ"צ שבהערה 12.

30) בראשית ב, י.

שנמשך לנשמות בג״ע (בהשגת התורה) הוא רק המשכה מצומצמת מבחינת עדן שנמשכת ע״י הנהר שמפסיק בין עדן לגן, משא״כ בעוה״ב שהוא מתן שכרן של מצוות הוא הגילוי דבחינת עדן עצמו. ויש לומר, שזהו בכללות. אבל בפרטיות, כיון שהגילוי דהמצוות יהי׳ (בכללות) גם בימות המשיח ואעפ״כ אמרו שבימות המשיח לא יהי׳ גילוי דבחינת עין לא ראתה (בחינת עדן), וגילוי בחינה זו יהי׳ רק בעולם הבא, מוכח מזה, שעיקר בחינת עדן שיהי׳ בעולם הבא הוא שאז יתגלה התענוג העצמי שמתענג בישראל, שלמעלה גם מהתענוג העצמי שבמצוות.

ה) **וביאור** העילוי דתחיית המתים לגבי ימות המשיח (ועד״ז החילוק שבין ב׳ הדרגות שבתחיית המתים גופא), יובן בהקדים ביאור המעלה דימות המשיח לגבי ג״ע[31]. שהגילוי דג״ע הוא דוקא לנשמות בלא גופים, והגילוי דימות המשיח יהי׳ גם למטה בעוה״ז הגשמי (וכמו עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות[32]). והטעם לזה הוא, כי בג״ע הוא הגילוי דאור הממלא, אור מוגבל, ולכן אינו נמשך למטה, משא״כ בימות המשיח יהי׳ גילוי אוא״ס הבלתי מוגבל, ולכן יהי׳ הגילוי גם למטה. ועוד חילוק, דבג״ע יש בכללות שתי בחינות, ג״ע התחתון וג״ע העליון, ובכל א׳ מהם יש ריבוי מדריגות עד אין קץ[33], כמרז״ל[34] ת״ח אין להם מנוחה כו׳ ילכו מחיל אל חיל[35], שעולים תמיד ממדריגה למדריגה. ופירוש אין להם מנוחה הוא שעלייתם ממדריגה למדריגה היא ע״י עבודה. דבעלי׳ צ״ל מקודם טבילה בנהר דינור לשכוח ההשגה והתענוג דמדריגה התחתונה[36], וגם העלי׳ עצמה היא דרך העמוד[37] שבין מדריגה למדריגה, שגם עי״ז הוא מתבטל מהשגתו הקודמת, אלא שהביטול שע״י הטבילה בנהר דינור הוא הביטול שמצד התחתון והביטול שע״י העמוד הוא שמתבטל מצד גילוי אור של מדריגה העליונה שמאיר עליו[38]. וזהו שהעלי׳ ממדריגה למדריגה היא ע״י עבודה (אין להם מנוחה), עבודת הביטול, בדוגמת העבודה למטה בעוה״ז, שכללותה היא לצרף את הבריות[39], זיכוך וביטול, עבודה מלשון עיבוד עורות[40]. ויש להוסיף, דכמו שהעבודה למטה היא בשני קוין, סור מרע ועשה טוב, עד״ז הוא גם בהביטול שבהעליות דג״ע, שהוא בשני קוין אלו. הביטול שע״י נהר דינור — דוגמת העבודה דסור מרע כביכול, והביטול שע״י העמוד, שמצד גילוי

---

31) בהבא לקמן ראה המשך תער״ב ח״ב פ׳ שעט־שפ (ע׳ תשעט ואילך).
32) שבת ל, סע״ב. וש״נ.
33) אגה״ק סי״ז.
34) סוף מסכת ברכות. וש״נ.
35) תהלים פד, ח.
36) זהר ח״א רא, א. ח״ב ריא, ב. רמז, א. תקו״ז בהקדמה (ד, א). וראה תו״א מקץ לא, ב. לב, ד. מג״א צו, א. ד״ה כי ישאלך עטר״ת פ״א (סה״מ שם ע׳ שנב), ה״ש״ת פ״א (סה״מ שם ע׳ 45). וראה מאמרי אדהאמ״צ ויקרא ח״ב ע׳ תתכא־ב. וש״נ.
37) ראה זהר ח״א ריט, א. ח״ב ריא, א. וראה מאמרי אדה״ז פרשיות התורה ח״ב ע׳ תשעג, ובהנסמן במראי מקומות לשם (ע׳ תתקפד).
38) ראה בארוכה המשך תרס״ו ע׳ טו.
39) ב״ר רפמ״ד. וש״נ.
40) תו״א משפטים עו, א. וראה גם לקו״ת ויקרא ב, ד. ובכ״מ.

אור העליון — דוגמת העבודה דועשה טוב. דכל זה הוא בגן עדן. משא"כ בהגילוי שיהי' בימות המשיח, הגם שגם אז יהיו כו"כ עליות, העליות שיהיו אז לא יהיו באופן דילכו מחיל אל חיל, שבכדי להגיע למדריגה נעלית יותר צריך ללכת (לצאת ולהתבטל) ממדריגה הקודמת, אלא שגם בהיותו במדריגתו הקודמת יכול להתעלות למדריגה העליונה (עצ"ע).

ו) **ויש** לומר הביאור בזה, שההמשכה דאור הממלא להחיות ולהוות את הנבראים היא באופן דהשתלשלות מלמעלה למטה. שבתחילה הוא מתלבש בנבראים הרוחניים, ואח"כ הוא מתלבש בנבראים שלמטה מהם, שהם רק כמו משל לנבראים העליונים, ואח"כ מתלבש למטה יותר[41], וכמו שידוע בענין וידבר שלשת אלפים משל[42]. ויש לומר, דזהו הטעם שהעלי' בג"ע (שבג"ע הוא הגילוי דאור הממלא, כנ"ל) ממדריגה למדריגה היא ע"י שמתבטל ממדריגה התחתונה, כי כמו שההמשכה מלמעלה למטה היא ע"י שמתלבש בעוד לבוש ובעוד לבוש, עד"ז הוא בהעלי' מלמטה למעלה, שהעלי' היא ע"י הפשטת הלבוש, ביטול מדריגה הקודמת[43]. [ויש לומר, דזהו ג"כ מה שמובא בכמה דרושים[44] שגם האבות ומשה רבינו שיושבין בג"ע העליון יותר מג' אלפים שנה יבואו להתלבש בגופים, כי הגילוי שיהי' בתחיית המתים הוא נעלה הרבה יותר מהגילוי שמאיר בג"ע, אפילו בג"ע העליון. דזה שמדייקים "שיושבין בג"ע העליון יותר מג' אלפים שנה", יש לומר, דג' אלפים שנה הם דוגמת שלשת אלפים משל, שהם כנגד ג' עולמות בי"ע, דבכל עולם יש אלף מדריגות. וזהו שמדייקים "שיושבין בג"ע העליון יותר מג' אלפים שנה", דבמשך ג' אלפים שנה מפשיטים כל הלבושים (המשלים) דג' עולמות בי"ע, וכשיושבים בג"ע יותר מג' אלפים שנה מתעלים גם באצילות וכו', ואעפ"כ יבואו להתלבש בגופים, כי הגילוי דתחיית המתים הוא למעלה יותר מהגילוי דג"ע, גם כשהגילוי דג"ע הוא לאחרי שמפשיטים כל הלבושים]. משא"כ העליות שיהיו בימות המשיח יהיו באופן שלא יצטרך לצאת ממצבו ומדריגתו, מכיון שאז יהי' הגילוי דאוא"ס הבל"ג, והגילוי יהי' גם למטה.

ז) **אמנם**, גם הגילוי דימות המשיח הוא רק גילוי הסובב, ולכן יהיו בו חילוקי מדריגות (כנ"ל), משא"כ הגילוי דתחיית המתים יהי' (בכללותו) לכל ישראל בשוה[45], לפי שבתחיית המתים יהי' גילוי עצמות אוא"ס שלמעלה מהתחלקות. ובזה גופא יהיו שני ענינים. הגילוי דעצמות אוא"ס שהמשיכו ע"י קיום המצוות, ועי"ז יתעלו ישראל למדריגה עליונה יותר[46], שתתגלה מעלת ישראל עצמם, נצר

---

41) ראה בארוכה סה"מ עטר"ת ע' שטו ואילך. ובכ"מ.

42) מלכים־א ה, יב. וראה תו"א מג"א צח, ב. ובכ"מ.

43) ראה המשך תרס"ו שם.

44) סה"מ תרנ"ד ע' רכ. המשך תער"ב שם (ריש ע' תשפ). סה"מ קונטרסים ח"ב תיב, א. ועוד.

45) לקו"ת שלח מו, ד. המשך תער"ב ח"ב ע' א'קיב. עיי"ש.

46) וע"ד הידוע שבכדי להגיע להגילוי דתחיית המתים צ"ל תחלה הגילוי דג"ע (ראה בארוכה ד"ה היושבת בגנים תשי"ג ס"ח (לעיל ח"ב ס"ע רלה)) — עד"ז הוא גם בהגילוי דתחיית המתים גופא, שבתחלה צ"ל הגילוי דהמצוות, ועי"ז אפשר להיות הגילוי דשורש נש"י כמו שמושרשים בהעצמות.

מטעי מעשה ידי להתפאר, שמעלה זו שבישראל היא נעלית יותר מזה שממשיכים גילוי אלקות ע״י לימוד התורה וקיום המצוות. דשרש הנשמות הוא בעצמותו ית׳ (למעלה משורש התומ״צ), וגם בהגוף דישראל הוא בחירת העצמות[47].

47) תניא פמ״ט (סט, סע״ב ואילך). ספר השיחות תורת שלום ע׳ 120 ואילך.